

Edebiyat

Mahir İZ

TEVFİK
FİKRET

EFÂTINDAN yarım asır geçtiği ve bu seneye kadar ölüm yıldönümünde fâsılalı bâzı seneler üç-beş-yâr-ı vefâdârı tarafından kabri başına gidilerek hâtırası anılan Tevfik Fikret, bu sene doğumunun yüzüncü yıldönümü dolayısıyla ve büyük bir vellele ile teşkilâtlı bir şekilde radyolarda ve üniversitelerde anıldı. Vâkıa her millette sahalarında büyük tanınmış kimselerin zaman zaman muhtelif vesilelerle yeni nesillere tanıtılması ve milletce takdirsizliğe uğramaması için böyle törenler yapılmaktadır. Ancak yarım asırdır adı sanı anılmayan, mekteb kitaplarıyla, Fakülte tedrisâtı arasında sıradan ismi geçen Fikret'in bu sefer bir de sosyalist damgası vurularak meydana atılması dikkata şayandır.

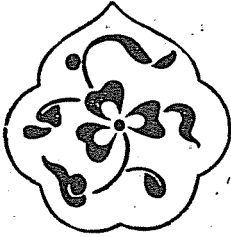
«Milletim nev-i beşerdır vatanım rûy-i zemîn» sözü bütün hümanistlerin düstûrudur. Mutlak insan sevgisi yıllardır tartışmaya vesile olagelmış bir telâkki, bir kanaat meselesidir. Mutlak insan sevgisi harb aleyhdarlığını doğurur. İnsanların birbirini sevmesini ister ve orada kalır. Bugünkü sosyalizm telâkki ve düsturlarıyla ilgilenmez. Cemiyette en üstün bir hayat tarzı yaşıyan bir humanist muhitine yukarıdan bakar ve ancak şahsan sevdiğine acır ve yardım eder. Hiçbir zaman toplumu kavrayan bir doktrin hâline gelemez.

Tevfik Fikret, bu düşüncede bir şâirdi. Bir kayık içinde yalırlardan birine götürülen kurbanları muhit-i ilhâmı olan kayalıklardan görünce :

«Din şehid ister, âsuman kurban
Her zaman her tarafta kan kan kan.

deyivermiş ve bu düşünce kendisine «Tarih-i kadîm»i yazdırmıştır.

«Tarih-i Kadîm» inde :

«Ne zaman geçse bir ketibe-i şân
Dâima rehğüzâra hün-efsân
Başta en başta kanlı bir bayrak
Onu bir kanlı tac eder takib
Sonra hünin vesâil-i tahrîb
.....
Dâima beş muzaffer on mağlûb

Netice de şü...

Ne bir evlek ekin ne ot ne yosun
Sönsün evler sürünsün aikeler
Kalmasın hırpalanmadık bir yer
Bu ne vicdan gazâ şeniâ ne âr
Yere geç satvetinle ey serdâr.

Tabii satvetinle yere geçmesi istenen serdâr mütecevâz ordunun kumandanı... ya müdâfaadaki serdâr... o da bizzarûre vücud bulmuştur.

Hilâl-i Ahmer Cemiyeti için yazdığı uzun manzûme de kanın ilk defa **Kâbil** tarafından zulmen dövüldüğünü kabul ediyor. O halde iki cins insan var, birisi iyi, diğeri kötü. İyi insanı temsil eden «**Hâbil**» kötüyü temsil eden ise «**Kâbil**» dir. Dünya kuruldu kurulalı işte bu iki cins insan çarpışmaktadır. Bütün dinlerdeki ahkâm herkesin Hâbil fitratında olmasını ister. Mitolojide bile **Hürmüz** iyilerin ilâhı, **Ehrimen** de kötülerin. Kendisi de bir manzûmesinde bunu zımnen itirâf ederek tezada düşer «İnsan melek olsaydı cihân cennet olurdu». Tabii birisi mantıkî, diğeri hissi fikirleridir. O halde hissi bir tarafa bırakacak olursak, dünyada, kan dökmeden insanların yaşayamadıklarını beşer tarihi boyunca müsel sel binbir hâdise meydana koymuştur.

Şu halde ortada acınacak ve korunacak mazlum insan vardır ki, zâlimin vücudu fitri olduğuna ve bütün dinler ve kânunlar tarafından mazlûm himâye görüp, zâlim cezâ çekdiğine göre muharebeye ve kumandana hücum etmek, hissi bir zaaftan ibâret kalıyor.

«Ramazan Sadakası», «Verin Zavallılara», «Ken'an» ve emsâli terennümler her iyi kalbli insanın duyduğu merhamet hisleridir. Böyle beşerî tahassüsleri sosyalistliğe isnâd edecek olursak millî şâirimiz Mehmed Âkif :

«Ben sefâletten ölürken seni sıkmazsa refâh,
Hak erenler buna ummam ki desin eyvâllah!»

beytiyle ön safta bulunur. Demegojiye lüzum yok, her şeyi yerli yerine koyalım.

Tevfik Fikret Mehmed Tevfik bey iken herkesin bildiği «Sabah Ezanı»nı tasvir eder. Bütün tabiatın hâmuş hâmuş ibâdet ettiğini söyleyerek :

وان من شئ الا يسبح بحمده

İsrâ sûresindeki âyet-i kerîme'nin meâlîni tecellî ettirmiş oluyor.

Hele Rübâb-ı Şikeste ve Halûk'un Defteri'nde bulunmadığı için herkes tarafından bilinmeyen «Sançâk-ı Şerif Huzûrunda» başlıklı müstezâdı vardır ki şöyle başlar :

«Ey râyet-i peygamber, ey ümid-i ahiri
milyonla külûbun

İmânın dalgalanan râyet-i ihtîşâmıdır.

Fikret birçok «Servet-i Fünuncular» gibi XIX. asrın modası olan materyalist felsefenin mağlûbu olmuştur. Behimiyet-i mutlaka taraftarı Jan Jak Rousso maddecilerin baş tacı idi.

Servet-i Fünun müntesiblerinin birçoğu garb edebiyatı hatta birçokları münhasıran Fransız edibi-

yatının ve Buhrer'in zebûn-ı fikriyatı idiler. Bunun sebebi, aile tesirini söz konusu etmesek de şark kûltürlerinin noksanına hamletmek icâbeder. Fakat hep-sinde şarkın edebî kûltürü mevcuttu. Fikrette bu, en kuvvetli bir şekilde kendini göstermişti. Fakat dîni kûltür hiç birinde köklü değildi. Mekteplerde okunan Zihni efendi merhûmun dîni eserleriyle son sınıflarda okutulan mücmel akâiddin ibaretti. Dîni felsefe ve hikmet-i teşri' tetkikatında bulunmağa meslekleri iktizâsı vakitleri yoktu. Bunun birçok emsâli vardı. Ahmed Mithad efendi merhûm kendini bu dalâletten Bağdad hapishânesinden siyah bir hintli vasıtasıyla kurtarmıştı. Rıza Tevfik, Kandemir'in ifâdesine göre Cünye'de bulunduğu evin bahçesindeki çıkırlıkı kuyuda her sabah seher vakti idman olsun diye su çekerken bir sabah kalbinde uyanan bir imân kıvılcımı az çok reybilikten vicdânını kurtarmağa vesile olmuştu. «Serâb-ı Ömrüm»ün mühterem prenses Şevket Katırcıoğlu tarafından neşri münasebetiyle feylesofu birkaç defa ziyâret etmişim. O günlerin birinde idi şöyle bir vak'a anlattı : «Amman'da kralın misâfiri bulunduğu sıralarda bir gün balıkçıların kuyruğunda «Maşaâllah» yazılı bir balığın tutulduğunu ve herkesin hayrette kaldığını ve birçok fotoğrafların yüzlerce kopya çıkararak dağıttıklarını kendisinin de bunlardan birkaç tane alıp bir tanesini Alman üniversitelerinin birinde felsefe profesörü bulunan bir materyalist dostuna gönderdiğini söyledi. Kendisinden aldığı cevap şöyleydi :

«Bir maymunu daktilo makinasının başına oturt-salar, tuşlara vurmağa başlasa, vurdukça, birisi kamçılayarak çalıştır-sa ve bu hal uzun bir müddet devam etse, elbette bir gün kısa da olsa doğru bir cümle yazmak ihtimâli vardır, işte tabiat da böyledir.»

Görülüyor ki inanmak istemiyeni hiçbir mantık inandıramaz. Cenab Şehabeddin'in «Tiryâki Sözlere»nde şöyle bir cümle vardır: «İnkâr ile başlamayan imân temelsizdir, inkâr imânın ya mebedidir ya mün-tehâsî» çok kere doğru çıkan bir hüküm. Tenzimatın ve hele Galatasaray Lisesinin kuruluşundan sonra garba açılan pencereden ışık alanlar vaktiyle aileleri arasında nûru görmedilerse garb medeniyetinin şa'asından gözleri kamaşıyor, başka hakikat görmiyorlar. İşte Servet-i Fünun ailesi ve onları temsil eden ekseriyetle böyle bir dalâlet-i fikriyeye uğramışlar, bir kısmı ya sâika-yı tecessüsle okuyarak veya uyanık bir rehberle, bir mürşidle karşılaşarak hidâyete ulaşmışlardır.

Merhum Fizyoloji profesörü Dr. Kemâl Cenâb ömrünün son senelerinde mazhar-ı hidâyet olmuş ve bu düşüncelerini meslektaşları arasında açıkladığı zaman kalplerinde imândan bir neşve olmayanlar bu hâli yaşın ilerlemesine hamletmişler, insan yaşlandıkça bir teselli kaynağı arar, onu imânda bulur demişlerdir.

Münevver zümre arasında henüz hayatta olan veya kısa bir müddet evvel terk-i hayât-ı müstear eden zevât tanyoruz ki her biri birer sûretle hakikate ulaşmışlardır. Servet-i Fünun ailesinden «Le-yâl-i girizan» sahibi Hüseyin Siret bey son devirlerinde mutasavvif ve şâir Tahirü'l-Mevlevî bey ve emsâliyle ve aynı azınlık okulunda muallim olarak arkadaşlık ettiği üç lisanda şiir söyleyen Fusûsu'l-Hikem'i ve Fütühât-ı Mekkiyeyi baştan başa okuyan İsteyan Hilmi Gurdikyan efendi ile çok yakın teması, içindeki imân şuhlesini sâha-i büzerâya çıkarmıştır.

Sâtî' bey, merhum Maarif Müsteşarı İhsan Sıngır ile birlikte Osmanlı devrinin son yıllarında bir müşa-

reket-i fikriyye ve fi'liyede bulunarak örnek hizmetler ifa etmiş olan ve cidden recul-i devlet hüviyyetinde bir şahsiyet olan Fuad Şemsi bey Zihni efendi merhûmun, «Münâkehât ve Müfarekât» kitabını okuduktan sonra dinin ictimâî kemâline inandığını ve imânı bu sûretle takviye bulduğunu ve büyük hattat merhum Hulûsi efendinin bir sözü ile ibâdet itiyadını aldığını ifade etmişti. İşte bu tesir sâkasıyladır ki son devrin büyük mütasavvif ve vecidli şâiri üre-fay-ı meşâyihden Osman Şems efendinin divânını cem'a muvaffak olmuş ve bir fotokopisini Süleymaniye kütüphanesine vermiştir. Yine aynı imânın verdiği heyecanla hemen hemen bir risâle teşkil edecek kadar uzun bir manzûme ile Tevfik Fikret'in Târih-i Kadîm'ine bir reddiye yazmıştır. Benim merhum profesör Babanzâde Nâim beyden edindiğim, posta işletme müdürlüğünden emekli ve en son Mesnevi şârihi Ahmed Âvni beyin yazdığı reddiyyeyi bu yazının sonuna ilâve edeceğiz.

Yine bunlar arasında bir numaralı meydan adamı olan ince şâir ve feylesofumuz Necib Fâzıl Kısakürek ülemâdan ve Meşâyihî Nakşibendiyye'den merhum ve mağfûr Abdül Hakîm Arvâsi hazretlerinin feyzinden nasib alarak sahil-i selâmete ulaşmıştır.

Kezâ yine meydan adamlarımızdan felsefeci mütefekkir dostumuz Nûreddin Topçu avrupadan döndükten sonra ülemâdan merhum Hasib efendi ve onu istihlâf eden Türkistanlı merhum Abdül Aziz efendilerden nâsib-i mânevisini almıştır. Merhum Tâhirü'l-Mevlevî'nin ahiren intişar eden Mesnevi derslerine ait kitabına yazdığı ârifâne bir takriz (ürefanın) ruhuna ne kadar feyyâz bir tesir icra ettiğini gösterir.

Hemen her devirde yüzlerce misâli olan rûhî inkilâbâtın müsbet ve menfî tecellileri görülmür.

Medreseden yetişip Darü'l-Fünun ulûm-i tabiiyye şu'besinde tahsil eden Kazanlı bir biyoloji hocasından inkâr fırtınalarını hayretle temâşâ etmiştim.

Yine medreseden yetişmiş ve Dârü'l-Muallimîn-i Âliye edebiyat ve felsefe şu'besinden mezun olmuş bir muallimi aynı hâlet-i rûhiyye içersinde görmüş-tüm.

Bir hâfıza hârikası olan âmâ arab şâiri Ebu'l-Alâ e'l-Maarri Bağdad kütüphanesi hâfız-ı kütübüne ücret vererek istediği kitapları okutup dinleyen çetin şâir bir beytinde hristiyanların dalâlet ve şaşkınlık içinde olduklarını islâmın da doğru yolu bulamadığını söyler. Belâgatına hayran olanları tavilleri, insanı ilk nazarda düşündürür ise de bu san'atlı eşârın hâkim huzûrunda irtidâd şâibesinden başını kurtarmak mülâhazasıyla yapıldığında şüphe yoktur.

Hülâsa dalâlet ve hidâyet, beşerin birer nasibi olduğuna göre herkesin hak yolundan hakikate kavuşmasını sahibinden istemek en tabii hakkıdır.

Osmanlı İmparatorluğunun son devirlerinde vükelâdan, vüzerâdan, ümeray-ı askeriyyeden, ricâl-i devletten pek çoklarının ruhlarını tatmin ihtiyacıyla devrin tanınmış meşâyihine, Yahya efendi dergâhına, Erbilli Es'ad efendiye, Hubyarlı küçük Hüseyin efendiye ve emsâli denenmiş ricâle intisabları vardı.

Tevfik Fikret'in Târih-i Kadîm'ini tıp talebesi iken, yazma mendiliyle abdestini kurulayıp beş vakit namazını kılan göz tabibi doktor Abdullah Cevdet'in hidayeti kaybettikten sonra Meşrûtiyyeti müteâkib çıkardığı İctihad mecmuasında neşretmesi Mehmed Âkif merhûmun Fikret'le olan dostluğunun bozulmasına sebep olmuştur.

Fikret, Ticâret Mekteb-i Âlisinde hüsn-i hat muallimi iken İstanbul cihetinde birbirleriyle karşılaş-

tıkları zaman müteakbil bir hürmet ve nezâketle selâmlaşır ve dostâne muhaverât-i edebiyede bulunurlardı. Âkif bey: «Naci gelmeseydi Fikret gelmez, Fikret gelmeseydi ben gelmezdim» demiş ve mütevaziyane fazl-ı takaddümü itirâf etmişti. Fakat Süleyman Nazif merhumun «Küfr-i belîğ» dediği Târih-i kadîm'i genç ve kültürsüz dimağlara zehirli bir enjeksiyon tesiri yaptı ve Âkif şahsı dostluğu bir tarafa bırakarak milyonların vicdânına saldırdığı için Safâhat'ında bir beyitle mânevî hançeri Fikret'in beynine indirdi:

«Şimdi Allah'a söver, sonra biraz bol para ver
Hiç utanmaz protestanlara zangoçluk eder.»

Bu beyit Fikret'i çileden çıkardı:

«Ben ki üç beş pûlu tercihimden
Protestanlara zangoçluk eden.»

beyitle başlayan şiiri yazdı ve orada yalnız müslümanlığa değil, hiçbir dine inanmadığını:

Muğfil u muğfel o İsâ Musa
Köhne bir kizb-i mutalsamdır asa
Beşerin böyle dalâletleri var
Putunu kendi yapar kendi tapar.

diyerek sarâhaten irtidâd etti ve oğlunu fersah fersah geçti. Çünkü oğlu Halûk, mensuh da olsa semâvî bir dinin ruhânî reislerinden biri oldu.

Âkif beyin buna cevabı, dönen şâyialara nazaran Enver Paşa tarafından neşri menedildi ve Safâhat'de işgâl ettiği sayfalar boş kaldı. Eşref Edib bey bilâhare Kastamonu'da çıkardığı Sebîlür-Reşad'da neşretti.

Âkif bey'in kuduz ilhâd diye tavsif ettiği Târih-i Kadîm ve zeylini şöyle tasvir eder:

Mukaddesâtına halkın ibâda, mâbudâ
Savurdu pencereden havruz uğratırcasına
Gelip gelip tıkanan levsî pis karihasına
Boşandı yerlere küfrün bir öyle murdarı
Ki bağlayıp ebediyyet ipiyle asârı
Süpürge yapsalar imkânı yok temizleyemez
Bütün cihanı dolaş, garbı şarkı her yeri gez
Görür müsün bakalım böyle bir kuduz ilhâd
Ki ferşi çiğneyerek arşa hırlasın heyhât
Cinâyetin bu şenâat kadar mülevvesini
İşitmek istemez insan değil ki görmesin!

Yazıp dağıttı o melûn berât-ı isyânı
Sabîlerin yüreğinden kopardı imânı.

Evet, herkes bir dine, bir mezhebe inanır veya inanmaz. Bu herkesin şahsına ait bir husustur. Fakat bütün bir millet ve bütün dünyada inanan milletlerin vicdanlarına en çirkin bir tarzda tecâvüz eden, münevver geçinen medeniyet âşkı bir adama bu taaddi şeref değil şeyn verir.

Edebiyat tarihinde devrinin nazımında başta gelen râkipsiz san'atkarı, zaman zaman kanâatine uygun şekilde zulme, istibdâda, hürriyet mostracılarına devlet hazinesini yağma edenlere en içten bir inanaşına haykırın ve muhâtinde nezâketi, terbiyesi ve asalet-i ha-sebiyyesi ile hürmet ve takdir gören ve bu sûretle yükseldiği zirvey-i tebcilden kendi kaleminin darbesiyle sükût ve intihâr eden Tevfik Fikret bey millî bir şâirimiz olmak hüviyyetini kaybetmiştir. Edebiyat tarihi bu elim hâdiseyi acıyarak anlatır.